

Toxic Eve Mahkovic med literaturo in gledališčem

DOI: 10.4312/Obdobja.44.193-199

Breda Marušič, Gimnazija Lava, Šolski center Celje, Celje; marusic.breda@gmail.com

Prispevek raziskuje avtofikijsko besedilo *Toxic* Eve Mahkovic, ki se oddaljuje od sodobne slovenske literarne produkcije predvsem v načinu nastanka in prenosu v drug medij (gledališče). »Avtoobdukcija« čustev prvoosebne nezanesljive pripovedovalke, Eve Mahkovic, poteka na ozadju pop kulture, kar *Toxic* trivializira. Čustva, ki se pojavljajo v pripovednem besedilu, spadajo med t. i. toksična čustva (jeza, zavist, ljubosumje, sram), v uprizoritvi pa stopijo v ospredje čustva ljubezni, žalosti in sreče.

Toxic, literatura, gledališče, trivialnost, čustva

This article explores the autofictional work *Toxic* by Eva Mahkovic, which deviates from contemporary Slovenian literary production primarily in its mode of creation and transfer into another medium (theater). The »self-autopsy« of emotions by the first-person unreliable narrator, Eva Mahkovic, unfolds against the backdrop of pop culture, which *Toxic* trivializes. The emotions that appear in the narrative text belong to toxic emotions (anger, envy, jealousy, and shame), whereas in the stage performance, love, sadness, and happiness come to the fore.

Toxic, literature, theater, subliteration, emotions

1 Uvod

Toxic (2023) je avtofikijsko¹ besedilo in gledališka predstava, ki je tako kot njegova pripovedovalka, Eva Mahkovic, ves čas na presečišču – čustev, telesa oz. literarnosti in trivialnosti. *Toxic* je po literarnovrstni umestitvi najbližje romanu, saj skuša biti strnjeno besedilo, a se od njega oddaljuje z izrazito fragmentarnostjo in žanrsko hibridnostjo. Oboje je odraz časa in rezultat njegove geneze; *Toxic* je namreč nastal na telefonu v aplikaciji Notes. Pobuda za knjižno izdajo je prišla z založbe Beletrina, ponudba za uprizoritev pa iz Drame SNG Maribor oz. od igralko Nataše Matjašec Rošker. Naslov

- 1 Navkljub razmahu avtofikijske literature (tudi avtofikijskega gledališča) v zadnjih letih in zanimanju akademske javnosti zanjo ostaja ta »protejska metoda« (Kobolt 2024: 231) konceptualno odprta. Avtofikijskost naj bi bila načelna latentna komponenta avtobiografskega pisanja, saj naj bi šlo tudi pri slednjem za preplet dejanskosti in fikcije, s tem da avtobiografija temelji na identičnosti oz. podobnosti med avtorjem, pripovedovalcem in pripovedno osebo. »Avtofikcija pa vsled fikcionalizacije priznava vrzeli med temi instancami in kot taka odpira prostor za kritično preučevanje konstitucije narativnega delovanja.« (Kobolt 2024: 231) Avtorice in avtorji mlajše generacije avtofikijske proze so Dijana Matković (*Zakaj ne pišem*), Ana Schnabl (*September*), Muani Sinanović (*Vse luči*), Édouard Louis (*Zgodovina nasilja*), Constance Debre (*Play boy, Love me tender*) idr.

Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Čustva in slovenska književnost*.
Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025 (zbirka Obdobja, 44)
ISSN: 1408-211X, e-ISSN: 2784-7152
ISBN 978-961-297-712-2, 978-961-297-709-2 (PDF)

romana izhaja iz pesmi Britney Spears *Toxic* (2003) in napoveduje eno od pomembnih tem oz. referenc – pop kulturo. Naslov je izpisan z verzalkami v roza barvi in je posut z bleščicami. Tudi debel povoščen papir, na katerem so natisnjeni črne in ponekod roza črke ter srčki, stilizirane rože in križi in je v zadnjem poglavju *Vertigo* obarvan vijolično, ter obdelane fotografije v roza odtenku, ki razmejujejo posamezna poglavja in prikazujejo izseke iz stanovanja avtorice besedila Eve Mahkovic, soustvarjajo² percepcijo teksta kot lahkotnega, plehkkega in trivialnega. Spremna beseda, ki jo je napisala (avtoričina prijateljica) Manca G. Renko, je neobičajna. Njen diskurz posnema diskurz v romanu (datum, ukvarjanje s telesom, različne vrste tiska), z realno in literarno osebo Mahkovic se Renko poistoveti (identificira), se ji na koncu zahvali za »presežni« tekst, niza argumente za »feministkino« obsedenost s telesom in prestižem ter ugotavlja, da je pisateljčina literatura »nagnjena k temu, da bo kritiško spregledana ali v najboljšem primeru trivializirana« (G. Renko 2023: 191). Oboje se je (predvsem) v akademskih krogih uresničilo, medijsko pa je bil *Toxic* zelo izpostavljen – predvsem na družabnih omrežjih –, v dnevnem časopisju in na spletu je bilo objavljenih nekaj naklonjenih (ženskih) kritik, leta 2024 je bila knjiga nominirana za nagrado kresnik, vendar je (pretežno moška) komisija ni uvrstila med peterico finalistov. Večji uspeh je doživela druga različica uprizoritve *Toxic vol. 2*, ki se je uvrstila v tekmovalni program Borštnikovega srečanja 2025.

Večina zgoraj navedenih podatkov locira *Toxic* na območje trivialnega, vendar bom v prispevku skušala dokazati, da oznaka trivialnost odraža površinsko dojetje prebrane in presojanje po tematiki (pop kultura, ukvarjanje s telesom ter čustvene težave situirane mlade ženske). Ustreznejša se mi zdi opredelitev trivializirana literatura. Še več trivializacije kot v romanu je zaznati v prvi uprizoritvi *Toxica*, saj je ta ob prenosu besedila na oder premalo izkoristila možnosti gledališkega jezika; slednje je popravila druga različica *Toxic vol. 2*. Mejnost besedila – trivialno oz. literarno – v prispevku ugotavljam na ozadju pripovednih čustev, ob tem pa primerjam pripovedno besedilo in uprizoritev; gledališki priredbi (dramatizaciji) namenim manjšo pozornost, saj je ta skozi uprizoritveni proces doživela izrazite spremembe.

2 Teoretična izhodišča

Alojzija Zupan Sosič (2011: 149) je že pred več kot desetletjem opozorila³ na danes še bolj aktualno določevanje kakovosti zaradi hiperprodukcije literature, njene promocije in medijske konstrukcije resničnosti, kar briše mejo med kakovostjo in uspešnostjo oz. ju zamenjuje. Ob tem je poudarila previdnost pri presojanju in preseganje starega koncepta, ki definira trivialnost v odnosu z umetniškim besedilom, saj literarnost in trivialnost nista »diametralno nasprotna pojava«, ampak se njune lastnosti prepletajo in dopolnjujejo. Zupan Sosič (2011: 151) zagovarja ločevanje na osnovi dominante v tekstu, kajti trivialnost je premična kategorija, presečišče različnih lastnosti in procesov v besedilu ter sobesedilu. Sestavljena je iz znotrajbesedilne (estetika istovetnosti,

2 Oblikovalka knjige je Hana Besjedica.

3 Marijan Dovič (2007: 266–268) dodaja še t. i. mehko cenzuro, prijateljske vezi, poznanstva, nagrade.

simplifikacija, monosemičnost) in zunajbesedilne trivialnosti (literarna kompetenca, empatija in vrednotenje), kar pomeni, da moramo upoštevati delovanje celotnega literarnega sistema.

Novost v preučevanju književnosti je tudi posvečanje pripovednim čustvom. Z njimi se ukvarja predvsem postklasična teorija pripovedi, v slovenski prostor pa jo je vpeljala Zupan Sosič. Na področje pripovednih čustev umešča pripovedni afekt (radovednost, presenečenje, suspenz), pripovedni občutek in pripovedno čustvo; enako kot pri raziskovanju trivialnega upošteva vse tri člene komunikacije – besedilna, avtorjeva in bralčeva čustva (Zupan Sosič 2017: 299–300). Za razpravo sta relevantna še dva termina s področja raziskovanja čustev, in sicer čustvena zмотa ter empatija. Čustvena zмотa, ki se lahko pojavi tako pri bralcu kot avtorju, je presojanje dela »predvsem na temelju njegovega čustvenega vpliva« (Zupan Sosič 2017: 303); ta ne sme prevladati pri izražanju kritične sodbe. Empatija oz. pripovedna empatija je pojem, povezan z identifikacijo, ki je značilna za naivnega oz. nereflektiranega bralca. Empatija pa ne pomeni zgolj čustvenega ujemanja, temveč racionalno in čustveno dogajanje, ki temelji na sposobnosti vživljanja v položaj drugega.

3 Med literaturo in gledališčem

Knjiga *Toxic* deluje v svoji materialni podobi ekskluzivno, tudi teme, ki se jih loteva (pop ikone, nakupovanje luksuznih blagovnih znamk, kozmetični in estetski posegi, ljubezenske težave šestintridesetletne ženske), niso univerzalne. Reakcija bralca v smislu identifikacije ali zavrnitve besedila (in predstave po njem) vpliva na vrednotenje, ki je lahko zelo naklonjeno (zapis kritičark mlajše generacije) ali nenaklonjeno in celo cinično (kritiški zapis moškega starejše generacije); poglobljene študije o romanu pa še niso nastale. Na možnost umestitve *Toxica* v območje trivialnega je namignila že avtorica spremne besede G. Renko; da bo roman razumljen kot trivialna uspešnica za specifičen krog bralstva, se je zavedala tudi pripovedovalka. Ta zapiše, da je *Toxic* »kot a box of candy, v kateri so marcipan in bajadere in črvi in smeti« (Mahkovic 2023: 13). V Prologu beremo: »Seveda bo zdaj takoj pretenciozno, da svoje pisanje definiram kot ART – čeprav mogoče tudi ne, glede na to, da to besedo uporabljam z vedno več ironične distance.« (Mahkovic 2023: 12) Avtoreferencialne izjave se v romanu pogosto pojavljajo, v navedenem primeru izjavo dopolnjuje ironično oz. humorno ubeseditveno stališče. Podobno je na koncu knjige: »Upam, da bo zdaj, ko TOXIC nima nič (0) smešnih vsebin, folk končno dojel, da delam art in ne funny games.« (Mahkovic 2023: 181)

Samonanašalnost in ironična distanca sta postopka, ki pripovedno besedilo zanašata na območje literarnega oz. umetniškega; v uprizoritvi je to doseženo (v drugi verziji bistveno bolj kot v prvi) s potujitvenimi učinki v obliki songov, prestopanjem iz vloge Eve Mahkovic v vlogo Nataše Matjašec Rošker. Tudi v dramatizaciji⁴ je Mahkovic ohranila potujitveni učinek, vendar sta ga Matjašec Rošker in avtorica songov Marijina

4 Čeprav je Mahkovic besedilo poimenovala *dramatizacija* in je ta izraz zapisan tudi v gledališkem listu, ga v prispevku pogosto nadomestim s sintagmo *gledališka priredba*, saj dramatizacija implicira dramsko strukturo in dramsko gledališče, kar pa za obravnavani primer ne velja.

v uprizoritvi upoštevali v manjši meri. Jezikovno-slogovne značilnosti pripovednega besedila izkazujejo določeno mero izvornosti in estetiko nasprotnosti. Vsekakor je branje *Toxica* izziv tako na motivni kot jezikovno-slogovni ravni, saj je roman konglomerat elementov pop kulture, fikcije in referenc iz kanonizirane umetnosti, jezik pa zmes slovenščine in angleščine. Slednja se pojavi že v naslovu, v besedilu pa kot posamezni izrazi, ki so pisno povsem prilagojeni slovenščini (npr. *enivejs*), besede, ki ohranjajo (napačen) zapis v angleščini (*cringg*) ali kot citati iz popevk. Tudi štirje navedki z začetka knjige napovedujejo vstopanje tujejezičnih prvin v besedilo. Slednje so odraz dejanske govorice *milenijske* in *zoomerske* generacije ter prispevajo k avtentičnosti romana, delno pa so pogojene z medbesedilnimi postopki, ki se napajajo predvsem iz angleškega glasbenega, literarnega in filmskega referenčnega materiala. Slovenskih slengovskih besed skorajda ni, medtem ko je v predstavi raven slovenščine precej znižana zaradi večje prisotnosti vulgarizmov. Monosemičnost in z njo povezana redundanca trivializirata roman. V njem je redundanca prisotna na idejno-snovni in motivno-tematski ravni (pop ikone, blagovne znamke); v predstavi je manj očitna.

Mahkovic je s svojim tekstom⁵ o življenju *milenijke* z vsemi njenimi travmami, težavami in tesnobo zapolnila prazen prostor v slovenski literaturi in odprla aktualne teme, kot so (zapoznel) prehod iz deklišтва v odraslost, žensko prijateljstvo, negativen odnos do telesa, nezanimanje za družbeno stvarnost, odvisnost od nakupovanja oblek in kozmetike, soočanje z negativnimi čustvi ter nespregledanje tradicionalnih družbenih in družinskih vrednot. Tema nesrečne, neuspele ljubezni do moškega oz. moških je v romanu manj izpostavljena kot v uprizoritvi. Težo ji zmanjšuje poimenovanje vseh ljubimcev – in sploh vseh oseb – z X.

Roman *Toxic* je sestavljen iz kratkega prologa in sedmih poglavij. V Prologu Mahkovic navede vrsto pripovedovalca oz. pripovedovalke (nezanesljivi *a/unreliable*), zgradbo besedila in žanr ter bralca prvič nagovori z *Dear Reader*. Nagovor je vzet iz dveh virov: *Jane Eyre* Charlotte Brontë in naslova pesmi Taylor Swift, česar sicer eksplicitno ne pove, vendar lahko bralec o tem sklepa iz več omemb obeh umetnic in njunih del (romana in pesmi). Tovrstni nagovor bralca je sicer značilen za vsevednega pripovedovalca, če ga povežemo z *Jane Eyre*, drugačen pomen pa dobi v kontekstu pop skladbe Taylor Swift. Sedem poglavij je vezanih na mesece od novembra do aprila in so naslovljena ter podnaslovljena. Poglavja si sledijo tako, da se izmenjujejo notranje dogajanje in z njim čustva ter zunanje dogajanje oz. navajanje stvari, oseb ... Zadnje poglavje z naslovom *Vertigo* ni datumsko opredeljeno in se slogovno ter grafično razlikuje od preostalih. Spominja na notranji monolog, vendar je ta modificiran, saj se občasno pojavi drug pripovedovalec. *Vertigo* je razdeljen na tri dele in členjen s črnimi srčki. V *Toxicu* ni zgodbe, natančni datumi bralca zavajajo, zato je vseeno, kje začne knjigo brati. Intenca linearnosti dogajanja se kaže le skozi leitmotiv čakanja na paket, ki se na koncu knjige zaključi s prejeto pošiljko, v kateri je nova glava Eve Mahkovic: »Zdaj imam novo glavo. Obljubim, da je bila to moja pot k samospoznavanju in izboljšanju.«

5 Eva Mahkovic je leta 2019 izdala knjigo *Na tak dan najbolj trpi mastercard*, ki je nekakšen prepis zapisov s Facebooka brez koherentne strukture, po tematiki pa je podobna *Toxicu*.

(Mahkovic 2023: 182) Motiv čakanja na paket ima simbolno in kompozicijsko funkcijo ter predstavlja koncept potrošništva, ustvarja suspenz v besedilu in ohlapno povezanost fragmentov v celoto, obenem pa poskrbi za presenečenje, saj bralec v paketu pričakuje npr. oblačilo, ter potrdi še eno od ponavljajočih se misli, da je vsak človek več stvari hkrati, se pravi več oseb, več identitet, ki v nas sobivajo ali pa jih prerastemo in potem potrebujemo novo »glavo«.

V prvem poglavju, ki je namenjeno avtoportretom osebe Eve Mahkovic, spoznamo poglavitna čustva, s katerimi se označuje pripovedovalka: jeza, ljubosumje in zavist. Zavisti nameni podpoglavje in ga poimenuje JAZ, ČUSTVO: ZAVIST. V tem delu se pojavi kratka pripoved, vključena tako v priredbo kot uprizoritev, v kateri se pripovedovalka spominja dogodka iz otroštva, ko je zaradi zavisti tiščala blazino na obraz mlajše sestre, kar – kot zapiše – sploh ni bilo res, vendar »občutki in čustva in esenca pa so resnica« (Mahkovic 2023: 19). Pripovedni segment sproži v bralcu pripovedni afekt (radovednost, presenečenje in suspenz) ter je zapisan v desetvrstični povedi, ki s svojim ritmom in strukturo izrazi otrokovo jezo ob rojstvu sorojenca: »Moja jeza se dvigne kot ogenj, kot nevihta, kot slap, kot slon v živalskem vrtu, kot kobilice, kot tisoč psov, kot osemindeset mačk, kot strupeni zobje, kot plamen na sveči« (Mahkovic 2023: 26). Čustva ljubosumja, zavisti in jeze se pojavijo še na več mestih, in sicer v odnosu do prijateljic, noseče sestre in igralk ter pevk. Omenjena čustva pripovedovalka reflektira ter najde razloge za njihovo pojavljanje v manku ljubezni, napuhu in idealih iz mladosti, ki jih je prepozno odvrгла. Poglavje, ki je nasičeno z referencami na literarni kanon, slovensko mladinsko literaturo (Janja Vidmar, Nejka Omahen), filme, serije, pop glasbo in svetnice iz krščanske mitologije, izpostavlja čustva razočaranja, ljubezni, groze in sramu, ki je pravzaprav vrsta strahu. Sramu nameni skoraj dve strani, pri čemer vsako poved začne s »Sram me je« in naštevanje zaključi z »To bi lahko šlo daleč.« (Mahkovic 2023: 33) Sram jo je predvsem banalnih stvari in stanj, povezanih z njo samo, ne pa npr. družbenega dogajanja – zanj se ne zanima, saj po njenih besedah o njem ni zmožna presoјati. Prevladujoča čustva so torej negativna, kar lahko bralca pripelje do čustvene zmote, občasní občutek sreče pa se manifestira v bleščeče roza lavi in prahu v notranjosti telesa. Uprizoritev *Toxica* v primerjavi z romanom in dramatizacijo postavi čustva v ospredje tako v besedilnem kot performativnem smislu. Zmanjša sicer pomen čustev, kot so ljubosumje, zavist, sram in strah, ter izpostavi čustva jeze, sreče in ljubezni. O slednji je največ napisanega v decembrskem poglavju z elementi dnevníškega zapisa kot žanra in humorno oz. ironično perspektivo, ki se pokaže že v metafori adventnega koledarja s sedmimi okenci in šestimi »najljubšimi« spomini. Sledita popis šestih modric na različnih mestih srca in simbolno maščevanje desetim parom oči za vse povzročene »čustvene apokalipse«, *ghosting*, *seen*, *gaslighting*, zavajanje, ignoriranje. Tudi aprilsko poglavje pripoveduje o spopadanju z negativnimi čustvi; pasivnost in potlačitev jo vodita v osamo, katere prisposoda je *hortus conclusus* – v predstavi materializiran kot cerkev s steklenimi stenami, v kateri so roza vreče z njenimi »možganskimi smetmi« (vsebinsko *Toxica*).

Doslej sem v prispevku pisala o predstavi oz. predstavah *Toxic* in *Toxic vol. 2* na način primerjave z izhodiščnim pripovednim besedilom, v nadaljevanju več pozornosti namenim dramatizaciji in uprizoritvama. Odrska priredba Eve Mahkovic⁶ je kratek, sorazmerno avtonomen tekst z naslovom *Koncert v osmih komadih*, ki ohranja močno povezavo s knjigo *Toxic* na ravni sloga, motivov, čustev in ideje. Razpršenost identitete pripovedne osebe avtorica Mahkovic nakaže z uvedbo treh dramskih oseb. Citiranju (predvsem negativnih) kritičskih odzivov sledi izpostavitve dveh poglavitnih čustev – jeze in ljubosumja. Redundanca referenc na filme, literaturo, pop zvezde, ki trivializira roman, je v odrski priredbi ukinjena, največjo težo pa dobi zadnje poglavje Vertigo, iz katerega je vzeta več kot tretjina gradiva za uprizoritev.

Pred uprizoritvijo je Matjašec Rošker odrsko priredbo Mahkovic skrajšala in drugače strukturirala. Če je prva verzija dramatizacije vsaj poskusila vpeljati dialog in s tem osmisliti uvedbo dveh oseb, tega v drugi različici in uprizoritvi skorajda ni. Osebi/igralki izrekata besede v smislu dopolnjevanja, zaključevanja povedi, kar ustvari več dinamičnosti, vendar sporočilno in performativno ne upraviči prisotnosti dveh igralk na odru. Petra Vidali (2024: 12) v svoji kritiki *Toxica* zapiše: »Ne le da ni razlike na nivoju izrečenega, tudi na nivoju izrekanja je ni.«

Prva različica *Toxica* je bila uprizorjena na dan žena⁷ leta 2024, druga, ki se imenuje *Toxic vol. 2*, pa januarja 2025. Razlika med obema predstavama ni le v kostumih, sceni – ta je bila v prvi uprizoritvi bolj v funkciji dekoracije –, glasbi, bistveno bolj dodelani koreografiji, videu, ki je bil v prvi različici izrazito ilustrativen, večji kompatibilnosti igralk,⁸ ampak v *Toxic vol. 2* namesto lahkotne površinskega kabaretnega žanra stopijo v ospredje čustva – izražena skozi besede in govorico telesa. Predstava se začne z objemom, ki se še dvakrat ponovi, prve izrečene besede pa govorijo o ljubezni in razočaranju. Čustva ljubezni in sreče se izmenjujejo z žalostjo, jezo, s sovraštvom, medtem ko čustva sramu, zavisti in ljubosumja, ki so eksplicitno izražena v romanu, v predstavi niso niti ubesedena niti odigrana/performirana. V tem smislu je predstava skladnejša z naslovnikovim horizontom pričakovanja kot avtofikijski roman, saj ta v ospredje postavlja negativna čustva, ki jih skrivamo pred drugimi ljudmi, sploh v času, ko so sreča in pozitivna čustva skorajda zapoved ter dogma.

4 Sklep

Toxic je žanrsko hibridno pripovedno besedilo z inherentno performativnostjo, katerega tema ni univerzalna, čeprav je aktualna, saj govori o mladi ženski, ki kljub svoji usmerjenosti v potrošništvo in ukvarjanju s sabo odstopa od mnogih pričakovanih družbenih vzorcev današnjega časa (družina, materinstvo). Ali opredeliti roman kot trivialen, ni odvisno le od njegovih znotrajbesedilnih, temveč tudi zunajbesedilnih lastnosti. Kljub redundanci motivov in tem iz pop kulture ter neinovativnim slogovnim in pripovednim

6 Mahkovic je avtorica številnih dramatizacij in odrskih priredb: *Idiot*, *Levitán*, *In stoletje bo zarde-lo*, *Alica v čudežni deželi*, *Demian*, *Gnus*, *besede in reči*.

7 V knjižni obliki je izšel na praznik Marijinega vnebovzeta.

8 Lizo Marijino je zamenjala Urša Kavčič, ki je na odru delovala bistveno bolj suvereno kot njena predhodnica.

postopkom, ki besedilo trivializirajo, literarni bralec v besedilu prepozna nekatere značilnosti literarnosti: avtoreferencialnost, potujitve, v nekaterih elementih izvirna jezik in slog, avtentičnost, ironična distanca idr. Slednjo Mahkovic uporabi predvsem za upovedovanje čustev, ki imajo v romanu na videz manjšo vlogo in pomen kot v uprizoritvi oz. so v ospredju različne vrste čustev, kar lahko v obravnavanem primeru delno povežemo z izraznimi možnostmi obeh medijev – literature in gledališča. Tako so v avtofikijskem tekstu bolj izpostavljena negativna čustva (zavist, jeza, sram), v gledališki predstavi pa prevladujejo pozitivna čustva, kot sta ljubezen in sreča. Prikazani sta tudi negativni, toksični čustvi jeza in sovraštvo, in sicer tako besedno (nižja pogovorna raven jezika) kot gledališko in performativno, ob čemer je treba poudariti, da je bil prvi poskus uprizoritve *Toxica* bistveno manj kakovosten in dodelan kot druga različica, imenovana *Toxic vol. 2*.

Literatura

- DOVIČ, Marijan, 2004: *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- KOBOLT, Katja, 2024: Postmigracijska estetika: avtofikijsko narativno delovanje v pisanju Dijane Matković in vizualnem ustvarjanju Anne Ehrenstein. Kristina Toplak, Marijanca Ajša Vižintin (ur.): *Dve domovini* 59. 225–247. <https://doi.org/10.3986/2024.1.12>
- MAHKOVIC, Eva, 2023: *Toxic*. Ljubljana: Beletrina.
- MAHKOVIC, Eva, 15. (oz. 16.) 12. 2023: *Toxic*. Tipkopisno avtorsko gradivo v zasebni lasti. Ljubljana.
- MATJAŠEC ROŠKER, Nataša, b. d.: *Toxic*. Tipkopisno avtorsko gradivo v zasebni lasti. Maribor.
- G. RENKO, Manca, 2023: Preseči žanr, preseči sebe. Eva Mahkovic: *Toxic*. Ljubljana: Beletrina. 187–194.
- VIDALI, Petra, 2024: Roza je nova rdeča. *Večer* 14. 3. 2024.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2011: Trivialnost. *Slavistična revija* LIX/2. 147–160.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2017: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera.